

ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ

ПОЕЗИЈА: ИЗЕТ САРАЈЛИЋ, ИВАН НЕГРИШОРАЦ, ЖЕЉКО ГРАХОВАЦ, ИВАН БАУМАН. **ПРОЗА:** РОБЕРТ КУВЕР. **ЛЕТОПИС СВАКОДНЕВИЦЕ** — ЕСЕЈ О СВАКИДАШЊИЦИ: СТИЈЕПО МИЈОВИЋ КОЧАН, ЈОВИЦА АБИН, ЗОРАН МИРКОВИЋ, СЛАВКО ГОРДИЋ, СРБА ИГЊАТОВИЋ, ЈУДИТА ШАЛГО, МИРОСЛАВ ЕГЕРИЋ, МИРЈАНА СТЕФАНОВИЋ, МАРИЈА ЧУДИНА, РАДИВОЈ ШАЈТИНАЦ, ДИМИТРИЈЕ ДУРАЦОВСКИ, ДРАГУТИН ГОСТУШКИ, ЗВОНИМИР КОСТИЋ. **КЊИЖЕВНИ ЛЕТОПИС:** ПРЕДРАГ МАРКОВИЋ, ЖИВАН С. ЖИВКОВИЋ, ХРВОЈЕ ЧУЛИЋ, РАДИВОЈ СТАНИВУК, МИРЈАНА ЗАВИШИН, СВЕТИСЛАВ ЈОВАНОВ, МИЛАН ЖИВАНОВИЋ, ПРЕДРАГ МАРКОВИЋ, НЕНАД БУГАРСКИ, МИРЈАНА Д. СТЕФАНОВИЋ. **ЛЕТОПИС МАТИЦЕ** — ТРИДЕСЕТОГОДИШЊИЦА НОВОСАДСКОГ ДОГОВОРА: ЖИВАН МИЛИСАВАЦ, ЈОВАН ЈЕРКОВИЋ, МИТАР ПЕШИКАН, БУЗА РАДОВИЋ, ДРАГО БУПИЋ, БОЖИДАР КОВАЧЕК, ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ, МАТО ПИЖУРИЦА, МИЛОШ ХАЦИЋ, ДУШАН ПОПОВ, ПЕТАР МИЛОСАВЉЕВИЋ, ЈОВАН КАШИЋ. **ЛЕТОПИС ЛЕТОПИСА:** БОЖИДАР КОВАЧЕК, ИЗЕТ САРАЈЛИЋ. **ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ:** МИЛИВОЈ НИКОЛАЈЕВИЋ

АПРИЛ

1985

НОВИ САД

ТРИДЕСЕТОГОДИШЊИЦА НОВОСАДСКОГ ДОГОВОРА

На тридесету годишњицу Новосадског договора, 10. децембра 1984. године, Матицино Обелење за књижевност и језик позвало је своје чланове, лингвисте и књижевнике, као и друге сараднике Матице српске, да на радан начин обележе овај крупан јубилеј наше културе.

Доносили у овој свесци размислиња која су се чула на овоме скупу, Уредништво позива и друге језичке стручњаке, књижевнике, научнике, друштвено-политичке раднике, новинаре да на страницама Летописа искажу своје мишљење о актуелним питањима српско-хрватског језика.

Живан МИЛИСАВАЦ:

Другарице и другови,

Поздрављам вас у име Матице српске и захваљујем вам што сте дошли да заједнички обележимо ову малу свечаност једног крупног и значајног датума у нашој новијој културној историји: тридесетогодишњице онога датума када се овде, у Новом Саду, одржао скуп најистакнутијих људи онога, а и нашег, времена из области књижевности, језика, културе и друштвених делатности уопште. Тај еминентни скуп је на томе састанку расправљао углавном само о неким проблемима српскохрватског књижевног језика, али су свима били на уму далеко шири проблеми југословенске културе уопште. Тај скуп је требало да представља само почетак једне велике и значајне културне акције на општејугословенском плану.

Морам са жалошћу да констатујем да многи од тадашњих учесника у разговорима о тада актуелним језичким проблемима нису више међу нама те не могу бити сведоци онога што се збивало за ових тридесет година и до чега смо најзад доспели. Они, дабогме, не могу бити сведоци ни онога што ћу ја

- в) Лексика српских писаца
- г) Речник славеносрпског језика
- 2) *Дијалекатски речник Војводине*

Свој допринос решавању проблема српскохрватског језика Матица српска даје и својим зборницима: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, *Зборник Матице српске за славистику*, као и прилозима ове врсте на страницама *Летописа*.

Сматрамо да допринос чине и научни скупови посвећени језичкој проблематици чији је организатор Матица, као и књиге које смо издавали.

Митар ПЕШИКАН:

Оправдано је што Матица српска и њено Одељење за књижевност и језик нису оћутали ову годишњицу, што су јој овом седницом придали значај који заслужује. Тај догађај пре тридесет година, којег се сада сећамо, био је у сваком случају важан датум за нашу језичку културу. Он, на жалост, није био оно што смо тада очекивали и надали се: да је то велики почетак једног сталног и далекосежног програма — организованог, договорног и систематског рада на неговању и унапређивању нашег књижевног језика као заједничког културног инструмента, на његовом чувању од штета које му доносе изазови самог развоја цивилизације и друштвених збивања, са својим великим захтевима према језику. Ти су захтеви понекад већи и наглији него што их језик нормално може савладати, јер језик има своју инерцију, језик је нешто што се вековима ствара и стабилизује, па не трпи нагле промене.

На жалост, није тако испало, али су ипак из тога договора и из духа који је тада владао настала два значајна дела у нашој језичкој култури. Једно је заједнички *Правосис*, који — ма колико да је нападан и ма колико ми сви имали појединих приговора овој или оној појединости у његовом тексту — ипак и дан-данас служи као важна приручна књига на столовима многих људи који уобличавају нашу јавну реч. Други резултат тога је шестотомна збирка нашег лексичког блага предочена нашој култури и свету, *Речник* који веома широко функционише, и у стручним и ширим круговима.

Касније време није наставило такав ход. Срећом, то не значи да је сербокroatистика стала. Она се развијала, и има велики број вредних достигнућа на оним пољима која нису везана за језичку норму и језичку културу. Али у овој области, на пољу неговања заједничког језика, наступиле су и врло неповољне ствари. Један од најбитнијих принципа Новосадског договора — слобода језичког израза и избора у оквиру књижевне норме и нивоа који она захтева — не само да није доследно

поштован, него има и врло тешких и интензивних кршења тога, тј. има наметања, помоћу црвене оловке наставника или језичког редактора, ових или оних избора и одређења ћацима и ауторима, без обзира на њихову вољу. Предмет тога наметања су обично управо национално осетљиве појаве, оно што даје изразу одређену националну боју. Мислим да на нашем вишенационалном језичком подручју то начело слободе избора нормативно признатих језичких средстава никад не може застарети, да је неприхватљиво наметање националне језичке дисциплине и сопственој нацији, а поготово деловима других нација у истој републици, и да у том погледу увек морамо бити сасвим одређени, у првом реду у односу на такве појаве у својој средини, али не ћућећи ни о другим срединама, поготово кад то постане систематска појава, а не појединачна застрањења и злоупотребе.

Било би нормално да је, кад се израдио и објавио *Правонис* 1960. године, остало неко компетентно свејезичко тело које ће решавати даље правописне проблеме, којих има две врсте. С једне стране, једно тако обимно дело као што је *Правонис*, у чијем речнику има 70.000 речи, неизбежно је морало имати и неких решења која нису најбоље паћена и формулисана, па би нормално било после извесне практичне провере поново размотрити шта је подложно корекцији. Друго, новији развој — друштвени, историјски, међународни — учинио је актуелном и нову проблематику. *Правонис* је, на пример, нормирао транскрипцију имена из језика који су тада оцењени као посебно важни за нас, али су ван обраде остали тако важни језици као што су арапски, португалски, кинески — а то онда води хаотичним вишеструкостима.

Језичке разлике треба поштовати кад су укорењене и традиционалне — као *Кипар* и *Ципар* или *Холандија* и *Низоземска*, али ће несумњиви неуспех наших поколења бити што ћемо спискове тих разлика веома умножити ако овако наставимо, ако тим списковима додамо и *Мао Це Тунг* — *Мао Цедунг*, *Калтучија* — *Калтућија*, *Шат ел Араб* — *Шат ал Араб*, *дос Сантос* — *душ Сантуш* и стотине других ствари које данас хаотично варирају, али ће сутра, са сменом поколења, постаћи уврежене језичке навике. И то више неће бити двојна поларизација, него разнолика укрштања линија и вештачки створених специфичности, транскрипционих, термилошких и других, разорни и трагикомични резултат парализе решавања отворених нормативних питања. Људи из двадесетак држава шпанског језичког подручја могу сачинити и потписати заједнички текст, а колико ће нама верзија и адаптација бити потребно ако се овако настави, ако се увреже и ушанче варијације које настају спонтано и хаотично, понекад вољом једног новинара, писца приручника или уредништва енциклопедије? Свако кроји своју норму, а кад му се приговори, има логичан

одговор: а шта да радим кад не нудите никакво одређено решење?

Нема никакве сумње да је штетно што немамо неко заједничко тело, службу или механизам за решавање заједничких проблема. Нисмо сви, у свим срединама, једнако свесни тога и једнако спремни на тражење заједничких или усаглашених решења. У Хрватској се веома одређено и посебно ради на норми варијанте, „хрватског књижевног језика“ како је називају.

Шта радити?

Слажем се са Ж. Милисавцем да све треба решавати договорно, четворорепублички, али време пролази, а хаотичност нараста, ушанчују се неке произвољне тобожње норме у појединим утицајним листовима и гласилима. Сазивано је у БиХ неколико скупова на којима се разговарало о питањима језичке норме и реда, постизана је толерантна атмосфера, било је добрих елаборација, добре дискусије и разговора, али никаква решења нису из тога произлазила. Увиђајући неповољност тога стања разговарали смо о језичким проблемима и овде, у СР Србији, постојале су и иницијативе да се створи неко тело које би са више ауторитета разматрало проблеме и покретало њихово решавање, предлагало и нудило другима разговоре и договоре. Нису, изгледа, успеле те иницијативе, па остаје нека празнина у нашем систему лингвистичког рада.

Питање је онда да ли би Матица српска могла нешто корисно предузети. Свакако не би у погледу некаквог сазивања састанака и договора. Боље би изгледе имала таква иницијатива ако би потекла из Сарајева, а одавде би она унапред била осуђена на неуспех. Али Матица српска, у свом Одељењу за књижевност и језик и уопште у свом саставу, има јаку групу лингвиста (а могла би се, зависно од теме, још понеким проширити), који би могли предузети неки практични стручни корак и који би са доста стручног ауторитета могла дати коју стручну препоруку. Не подразумевам ту никакве пресуде у осетљивим и спорним питањима, него на неки стручно неоспорни став, за који би било вероватно — према стручној логици и постојећим изјашњавањима — да неће наићи на отпор других лингвиста.

Мислим да има простора за поједине корисне кораке, а без ризика парцијализације и територијализације језичке норме. Постоји један тематски комплекс за који хрватски лингвисти немају знатнији интерес — а то су неки сектори транскрипције туђих имена. Код њих, наиме, нема проблема типа португалског *Сантос-Сантус-Сантуш*, или сличних проблема са мађарским и румунским именима (што је поменуто у дискусији) — зато што имена пишу изворно, а и проблем кинеских имена тамо се решава простим преузимањем латиничког система који су сми-

слили сами Кинези — а за нас је то веома битно правописно питање. Можда би се на том пољу најпре могло предузети и учинити нешто заиста корисно. Вредело би да о таквој могућности размисли једна група лингвиста, и верујем да би добро било ако би Матица сазвала посебно лингвисте из Одељења, можда и још којег, да поразговарају о тој могућности.

Рекао бих на крају да је не само природна жеља него и дужност нас посленика на пољу језичке културе да језик иза нас остане у бољем или бар не у горем стању него што смо га наследили, а бојим се да наше поколење није на путу да то постигне. А ако тако доиста буде, то неће бити само неуспех лингвиста него и један од неуспеха нашег друштва.

Буза РАДОВИЋ:

Најпре да вас све поздравим и да млађој генерацији пожелим да буде храбрија и боља од нас старијих.

Ја сам имао и срећу и задовољство да будем један од учесника тог првог значајног, да не кажем и славног Новосадског састанка и договора пре 30 година. То осећање задовољства данас није и без неке туге. И то из два разлога: што доста учесника тог договора од пре тридесет година нису данас овде са нама, али и због тога што многа питања у вези са језиком за која смо тада сматрали да су коначно решена захтевају и данас да се што компетентније и што свестраније сагледају.

Изражавам велико задовољство и захвалност Матици српској на овој иницијативи данас и на свему оном што је до сада урадила, старајући се да ти договори од пре 30 година добију своје научно и практично и друштвено остварење.

Ми ћемо, претпостављам, данас још разговарати о тим питањима. Онај наш састанак трајао је два-три дана. Колико ће овај садашњи састанак потрајати и у каквим ће се формама развијати даља активност Матице српске, не могу рећи. Нисам са тим упознат. Оно што се може и мора одмах нагласити то је да ми многе закључке из тог чувеног Новосадског договора нисмо били у стању да спроведемо у живот. Неки примери тога немара према језику су такви да се не могу ничим правдати. Али и да не улазим у неко објашњавање. Навешћу само један случај из наше службене, административне праксе: уговор о привременом раду, раду на тзв. одређено време зовемо уговор *о делу*. Нисмо били у стању да словеначку реч *дело*, *делати* преведемо на српскохрватски: *рад*, *радити*, тако да то буде *уговор о раду*, што и јесте право и једино значење тога прописа.

Многи ће рећи, и то ће им служити као објашњење, да се живот развија и тај развој намеће и језику многе промене, доноси нове изразе, нове термине. То је тачно. Ја, на пример, нисам у детињству знао за реч, *трактор*, *златица* итд. У то